

Črtice iz južne Dalmacije: Ercegnovi in dolenje Krivošije.

Berilo c. kr. stotnika Iga Kaša v »Slov. klubu na Dunaji.«

južna Dalmacija podaja potovalcu znamenito množino vsakovrstnih prizorov; ali najkrasnejši pogled se ti prikaže, kadar z visokega morja pripluješ v Boke kotorske in se bližaš Ercegnovemu.

Resno te pozdravljajo Dobrostrice in Radostaka mogočni vrhovi, opasani z oklepom raztrganih pečin; zeleno brdovje se vzdiguje med vznožjem teh golih gorâ in med morjem; palme in agave krasé pečevito obrežje; izmed zelenih lovorik in oljik se svetijo nežne hišice.

Pred ladjo pa se zdaj prikaže nad strmim pečevjem Ercegnovi. Do morja seza zidovje starega gradú; omahle podrtine starinske trdnjave objemajo mestece, nad katerim se vzpenja orjaško razrito obzidje górenjega gradú. Na severni strani stoji na višini, obrasteni z oljikami, četveroogлата trdnjavica »Fort Španjol«.

Nimamo zgodovinskih prič, da bi bil Ercegnovi že stal za starih Grkov ali Rimljanov, kakor vemo n. pr. o Risnji, da je bil v davnem ilirskem kraljevstvu mogočen grad imenovan Rizon, po Grkih in Rimljanih pozneje zvan Rhizonion ali Rizinium. V Risnji se je branila kraljica Tevta, ko so Rimljani v tretjem stoletji pr. Kr. počeli posezati po vzhodnjem obrežji Jadranskega morja. Šele, ko je bil Gencij (leta 171.) premagan, pal je Risanj pogoltnemu Rimu v pest. Plinij zóve mesto »oppidum civium Romanorum«, kar nam znači, da so ga dobro polatinili. Tudi Kotor se z imenom Ascrivium navaja med velikimi kolonijami rimskimi. Ascrivium pa so ga klicali, ker so ga bili baje zgradili Askraji, pregnanci otoka siciljskega. Najznamenitejšo zgodovino pa ima Cavtat (Ragusa vecchia), nekdanji »Epidavros illyriké«. Temu je graditelj Kadmos sam, ki je bil po kruti zaroti pregnan iz svoje Kadmeje v Tebah. Utekel je neki na Jonsko in na Jadransko morje, prišel do doline konavljanske ter se naselil v neki otlini Snežnice (pogorje se je imenovalo »Mons Cadmaeus). Prebivalci te pokrajine, »Encheleai« zvani, čislali so ga visoko, posebno ker jim je zmagovito načeloval v borbi proti neprijateljem. Takrat je, spominjaje se sorodnikov svojih, pozval feniške rokodelce in obrtnike in ž njimi v varni

luki sezidal mesto. Kesneje, okolo leta 560. pr. Kr., prišli so grški kolonisti, pomnožili stanovnike in nazvali naselbino »Epidavros«.

Samó o sêlu te pokrajine se iz starih časov ne vé nič važnega. Vidi se iz tega, da na mestu denašnjega gradú ni bilo znamenite naselbine, akoravno je bila óna pečina, katero obkrožajo preteče, gole in zakrite morske skale, nevarne samó nezvedenim mornarjem, posebno prikladna za branečo naselitev.

Bodisi kakorkoli, gotovo je, da je Ercegnovi zasluž še le v srednjem veku.

Tvrdko, kralj bosanski — takó se pripoveduje — zgradil je leta 1373. dolenjo morskó trdnjavo« (Castel di mare), kateri se je skoro pridružil górenji »grad na kopnini« (Castel di terra [firma]). Velikansko zidovje, čegar stolpom se čudimo še danes, vzpenjalo se je po dveh stranéh od morske trdnjave do górenje. Med tem obzidjem je bilo dovôj prostora posadki in mnogim prebivalcem. Tvrdko pa je bil bližnji sorodnik kraljici Jelizaveti, ženi ogerskega kralja Ludovika Vélikega. Ali ko je kralj umrl, upiral se je Tvrdko, da bi zaséla prestol Ludovikova hči, ker ga je hotel izročiti Karolu napolskemu. V Ercegnovem so se zbirali zarotniki, ko je Jelizaveta pobegnila s hčerjo v zvesti Zadar . . .

Ko so Turki pobili Srbe in se borili z Jurijem Kastriotičem, knezom krojskim, ki je bil najhujši sovražnik polumesecu in zadnji branitelj katoliške Arbanije, osvojili so Ercegnovi, in mnogo let je ostalo mesto v turških rokah, o čémer še dandanes pričajo ohranjeni turški napisi.

Mohamedanci so zgradili óno trdnjavico na severnem griči in okrepili in pomnožili mestno obzidje. Ali navzlic temu so Benečanje združeni s Španci priborili grad leta 1538. Ker so Španci zaséli óno trdnjavico, imenovala se je »Forte Spagnuolo« in se še danes zóve »Fort Španjol«.

Toda neizrecnemu trudu turških vojská se je posrečilo po osem-mesečnem bóji, ko je posadka že jako ginila, dné 7. vélikega srpana leta 1539. predreti v mesto, kjer so z mečem usmrtili vse, kar je bilo živega. Tristo Špancev, ki so se udali s pogojem, da jih oprosté, prikovali so Turki na »galije« (ladje), da gonijo vésla.

Od tega časa so se Benečanje in Turki vedno bojevali zaradi Ercegnovega, in leta 1687. so Benečanje, katerim so pomagali Maltezi, res prisilili turško posadko, da se je udala. Ali prej so razbili véliko vojsko, katero je bosanski paša vodil na pomoč, med ónimi grozo-

vitimi pečinami pri Kamenu, kjer ni mogoče uteči nikomur, kdor je zašel v to past.

Od leta 1699. je ostal Ercegnovi pri Benetkah.

Ali trdnega mestnega obzidja, katero nas še danes spominja ogromne jakosti nekdanje, niso razrušili óni velikanski bôji, tudi mu niso toliko škodili naskoki raznih sovražnikov, kakor grozni potresi, ki so ónih časov rušili mesta in podirali poslopja. Na morskem bregu se je nagnila dolga vrsta mestnega zidovja s stolpi svojimi; južni obkrajni stolp pa je razcepljen do dnà. Prav to se vidi na debelem zidu, ki drži proti vzhodu do górenje trdnjave, katera je zgolj podoba razdrtja in minljivosti človeških gradín!

Ulice starega mesta so tesne in strme. V sredini je večji prostor, in tu se vidi temelj novi cerkvi že mnogo let; okolo njega stojé nove stavbe, pošta in drugi uradi, tri gostilne, dučan, lekárna. Stara cerkev pa je celó skrita med drugimi poslopji.

Ako stopamo iz grada proti zapadu, pridemo na »zeleni trg«, katerega senčijo košate murbe. Okrog njega so prodajalnice. Tržijo tu z raznovrstnim živežem, zelenjadjo in sadjem.

Na desno stran vodi pot ob mestnem zidu proti severu. Tu imajo živinski sejem (samenj), in dostikrat se zalezejo kozé in ovce med pečevje in zidovje, da niti prodajalec niti kupec ne moreta do njih. Tedaj se prične vesel lov, ker se trmaste živali ne udadó zlépa, temveč se pomikajo in zakrivajo še dlje v razpokline.

Na levo stran pada strma steza do pristanišča, in naravnost gré cesta po kratkih ulicah v predmestje »Topla«.

Okolica ercegnovska je, rekel bi, najprijetnejša in najkrasnejša v južni Dalmaciji. Na obnožji ónega velikanskega krševitega gorovja, ki se vzpenja do 1500 *m* proti nebu, prisuti so laporovi in peščeni bregovi, pomešani semtertjà z rdečo ilovico. Plodne zemlje je na njih dôkaj; v vsaki višini se nahajajo vrelci hladne bistre vode. Te ugodne prikazni so vzrok in podlaga bogati vegetaciji, katera na vseh stranéh razveseljuje okó in srce. To je vzrok, da živé ozki bregovi kotorskih bok toliko ljudstva; ves rob je kar ovenčan z mesti, vasmí in lepimi hišami.

Ako stopamo proti Topli, vidimo na desni in na levi stráni plodne vinógrade in rodovito oljiko. Lovorika in divja pomaranča, jeséni polna velikih zlatožoltih jabolk, prispevata tu do znatne visokosti; po pečevji se vijó nežne vejice in panožice predpotopne ephedre z bledordečimi podolgastimi jagodami in rmenkastim cvetjem; na nekem vrtu vidimo velikanske smokvine kakte, na katerih so robovi

tolstolistnatih vej, polni žoltih smokev; proti morju med kamenjem sedé prostrane ameriške agave, ki so se popolnoma udomačile v tem kraju. Tolste breskve in podolgaste kutne se smejejo izza zelenih vej, in z visokih murb in oljik visi gosto grozdje velikanskih južnih loz, ki preprezajo vejevje od drevesa do drevesa.

Pri cerkvi v Topli se nahaja vrelo, ki ne vsahne celó v najhujšem poletnem žaru. Ta cerkev (grškega obreda) je še nova; ali blizu nje stoji stara kapelica, znamenita radi nežne stavbe in dične umetnosti marmornatega okrasa.

Mnogo se je poškodila okrajina Tople leta 1806. Kakó divna in bogata je morala biti nekdam ta okolica, preprežena s krasnimi vrti in posejana z lepimi hišicami! Ali ónega leta so privihrali Francozje in opustošili kraj, da še do zdaj ni okreval popolnoma. Črnogorci in Rusi so namreč potolkli pri Cavtatu oddelek francoske vojske in osvojili okolico dubrovniško. Sevéda so plenili in palili, kar nam še danes značijo razvaline na Pilah in okolo Gruža. Ali zdaj se vzdigneta generala Vignolet in Marmont (kesneje, t. j. leta 1808. nazvan vojvodo dubrovniškim, »duc de Raguse«) s Francozi svojimi, da se osvetita. Blizu gradú se sprimejo; ali Francozje ne morejo zmagati. Tedaj se vrnejo; ali na povratku vpepélijo poslopja, kjerkoli utegnejo in zaplenijo, kar jim pride pod roke. Zadovoljno se vrnejo v Dubrovnik, popustivši za seboj opustošeno zemljo. Danes še vidiš sredi košatega lovoričja tožne gole stene ónih hiš, in marsikatera ruševina, preko katere se milo vzpenja zeleni trs, bila je nekdam domovina srečnih stanovnikov.

Zdaj nas privede pot na mostič preko potoka, ob katerem dostojen málin — praznuje v poletnem spanji. Toda pozimi, ko potok glasno mrmraje hití v morje, čuje se tudi neumorni klopot málinskih koles; zakaj usehle so poléti vodorodne žile, in zimskega časa mu samó deževje polni kamenito strugo.

Zdajci se zniža pot skoro do morske planote. Bregovi se pomaknejo od morja, in majhna dolina se odprè na desni strani. Potoček, v katerem se pretaka oskromna vodica, vije se po tej dolini. Vrelo pa mu je visoko med pečinami in goščo pri Trebesinu.

Prekrasen je pogled na te višine. Spodnja stran bregóv je pokrita z zelenim, dišečim mrčjem (*Myrtus comm.*), katero časih tudi poléti pokaže dično belo cvetje svoje. Na potoka levem bregu vidiš goste oljčine loge, po katerih se zakriva lovorka in jazminovi hódi; više navzgori se vrsté šipkovi grmi (*Punica granatum*) z rdečimi já-

bolčki in često z ognjenim cvetom svojim. Dalje stojé šume visokih hrastov, in okolo virov pri Sv. Stepanu in Trebesinu, kjer se svetita dvé beli cerkvici izmed nizkih hišic, prostirajo se vinógradi in rodoviti vrtovi, polni najlepše zelenjadi.

Ob morskem obrežji se vrsté poslopja sela Igala do stare stražarne, zvane »Magazza«, ki stojí na meji sutorinski.

Sutorina-potok jako hira v poletnem času. Izteka se v morje blizu nekdanje turške vojašnice »Hasanbegove«. Nedaleč od te vojašnice, na nekoliko vzvišenem zemljišči, stojí Marijina cerkvica, kamor je tudi za turške vlade kristjanom bilo dovoljeno prihajati na službo božjo.

V tej in pri tej cerkvi so se leta 1875. na Šmárijni dan zbrali vstaši in udarili po službi božji nenádejno na turške vojake. Po kratkem, krutem bóji so jih premagali in pobili, vojašnico in druga turška poslopja v Sutorini pa so zapalili. Gole razvaline nam govoré o nemilem srdú in strašni osveti kristjanov, toliko časa tlačénih in mučénih po turški oholosti.

Za podrtinami neke hiše se nahajajo čvrsti vreli studéne bistre vode, katera pa ni pitna, ker je — slana. Pokusil sem jo mnogokrat, ali zdí mi se, da nima vedno jednako solí v sebi. — Okolo virov in po malem potoku, ki šuméva v Sutorino, rasó živozelene povodne rastline, in lahko se kdo zmoti in zajame kristalne vode, da si ugasi žejo. — Vzhodni breg Sutorine je lepo obdelan in posejan, hiše in cerkvice zró v dolino, in vitke topoli označujejo kraje, kjer pod pečinami izvirajo hladni studenci.

Ozračje Tople se odlikuje po posebni milini svoji. Poléti je sicer tukaj nekoliko večja vročina, ali morska sapa zmanjšuje vpliv žgočih solnčnih žarkov. Pozimi pa ni milejšega kraja od Tople; bregovi so pokriti z vedno zelenim grmičjem. Iz mirt, lovorik, pomaranč puhtí rajska vonjava; v palmovem vrhu šepeče mehka sapa; med zelenjem razveseljuje cvetno krdelo dišečih vijolic človeško okó in to za časa, ko bucé drugod zimski viharji, ko v bližini ledena burja vrè z visokega pogorja v dolino.

Vrnimo se v Ercegnovi in napotimo se proti severu na višino, kjer je trdnjava »Fort Španjol«. Postojmo nad vrelom »Nemila« in poglejmo po ozki dolini proti Meljinam. Kje najde človek toli mičnih prizorov, kakor v tem kraji?

Po ožini, ki se proti jugovzhodu razširja v plodno zeleno dolino, šuméva potočec. Vzhodna plat je odičena z zelenjem visokih gostovršnih

pinij, izmed katerih se bliščé srebrnoliste oljike. Južni breg ilovno-peščenega hriba nosi odejo vednozelenih rastlin. Tu najdeš jagodino (*Arbutus unedo*) z rdečimi jagodami, gosto grmovje svetloolistih mirt, visoko réjsje (*Erica arborescens*) i. dr. — Ali óni nizki, širni hrbet, ki se izteza od górenjega gradú proti jugovzhodu, to je rajska krajina. Visoke pinije in gosti hrastovi logi se vrsté z vinógradi, oljčevjem in vrtovi; sredi zelenega vejevja vidiš streho nekega samostana in cerkve; to je »monastir kalugjerov«, Savina, sedež pravoslavnega biskupa.

Iz mesta drži lepa cesta tjà od morske trdnjave. Izmed podrtin mestnega obzidja pridemo v resnično južen kraj. Široke oljike in temno rožičje (*Carobe*) stojé ob poti; na desni strani se širi modri zaliv, v katerem se zrcáli jasno nebó, na levi strani se vzdigujejo lovorike in ciprese, in ob steblih starih dobov se vije košati bršljan. Po skalovji tičé modro-zelene prostrane agave; cvetoči olejandri in šipkovi grmi objemajo senčne livade. Gosta šuma visokih dreves obkroža samostan in cerkev, in sredi te resne gošče leží mirno groblje, kjer spé smrtno spanje Maltezi in Benečanje, padli leta 1687. za vero Kristovo.

Žive vode ima dovòlj. Vesele jate krilatih pevcev, sosebno slavcev, oživljajo vejevje in grmovje.

Dalje proti jugu, po vodotoku, prispemo do Meljin, kjer so Benečanje postavili bólnico, katera še sedaj rabi istemu namenu. V luki meljinski se ziblje navadno vojna ladja. — Okolo zelenega griča se zavije cesta v drugo, širšo in jako rodovito dolino: lep potok z málinom, plodne njive, zelene trate! Visoko trstje se prostira na iztoku potokovem. Z malih gričev iznad bogatih vinógradov nas pozdravljajo cerkvice in bele kapelice, in daleč za njimi se vzpenja gola južna stran visokega Radostaka, kjer se povprek vije pot v Krivošije.

Lep je tudi zaliv tivatski (*baia di Teodo*) med oljerodnim poluotokom Luštico in vinorodnim Vrmačem, na čegar bregovih zelené najlepši logi pravega kostanja.

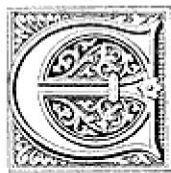
(Konec prihodnjič.)

Črtice iz južne Dalmacije: Ercegnovi in dolenje Krivošije.

Berilo c. kr. stotnika Iga Kaša v »Slov. klubu na Dunaji.«

(Konec.)

Ercegnovemu nasproti, na poluotoku Luštici, leži v mirni luki vasica Rože (Porto Rose); nje pristanišče je sóseбно varno, kadar razsajajo južne sape po širem morji.

O tej vási si pripoveduje ljudstvo, da je bila nekđaj veliko in mogočno mesto, kakor Risanj in Kotor, da pa je sčasoma pošlo bogastvo in izginila mogočnost — osamela je priredna luka, in podrla so se velikanska poslopja, da danes o njih ni sluha ne duha!

Pri kapelici nad Rožami imamo káj lep razgled po ercegnovskem okraji: vidijo se sela, vrtovi in logi od nižave ob Sutorini do doline pri Zeleniku in obrežje Kombur, polno belih hišic in krasnih vrtov, po katerih zelené med drugimi sadunosniki goste limone in pomaranče. — Prekrasen je vtisek starega mesta sredi svojih razvalin z bogato svojo okolico, za katero solnčni sòj razgreva kamenite goljave ponosnega pogorja, kipečega v modre visočine jasnega nebá! —

Ne uro hodá od gradú proti severu stoji, orjaški trdnjavi jednak, vhod v predkraj krivošijanski; to je soteska pod Kamenom. Trojni oklep skoro neprehodnih pečin pretí potovalcu, ki hoče od morskih bregóv prispeti na góre. Jediní vhod je nad Matkovičem, drugod še kozé ne morejo preplezati teh strmín. Ali kakó strašne so te skale, stoječe na obeh stranéh, kakó grozno visoke, razbite, razklane! Stežka je prostora potoku hudourniku, ki valí velike pečine po strugi svoji, kadar vzkipí po deževji, da se njega bobnenje in ropot čuje daleč okrog. In čez ta potok in ob robu orjaških pečin se vije ozka, po naših vojaki narejena steza navzgóri po soteski, preprečeni tu in tam po novih skalnih grebénih. Ko človek misli, da zdajci pride pod milo nebó, ovirajo ga iznova pečine, strme pečine. Kadar pa se ozrè, da bi videl, koliko je že prekoračil, ne vé, od kod ga je privedel pot; obkoljen je na vseh stranéh, le svetlo solnce sinjega neba sije nánj.

Na tem mestu se je bil óni kruti bòj med Benečani in Turki leta 1687. Bosanski paša je prelezal visočine od severozapadne strani in došel do Kamena, mislèč, da bode z brda udaril na Er-

cegnovi, kakor šine kragulj iz zraka na svoj plen; ali zmotil se je! Kristjani so bili zaseli vse pečine in se mirno poskrili v otlinah in razpokah, dokler ni vsa turška vojska prišla v past, ali nekoliko že prešla zunanji južni vhod. Zdajci udári na sovražnika! Od vseh strani, z vseh skalin deró oboroženci na presenečene Turčine in jih pobijó, nezmožne, da bi se branili. —

Končno prispemo na planjavo (čez 500 *m* nad morjem). Vinógradi, njive, ubožne, toda s kamenjem pozidane hišice, cerkve in šole, mlado hrastičevje in krševite goline, z debelim kamenjem nastlane struge hudournikov: to je slika óne planote, po kateri vodi stéza med zidovjem, čuvajočim sad napornega kmetovanja.

Pod Vratlom ugledamo »oružnico«, (žandarsko postajo) — in zdaj se zavije pot okolo Radostaka mimo Daždarice in Čezme vode (800 do 1000 *m*). Na desni strani se vidi 300 *m* niže ozka planjava, imenovana po kakovosti »Žljebi«, z nekoliko majhnimi seli. Ti »žljebi« sedé na nepregaznih pečinah, ki se vzpenjajo nad hribovjem krajin Sasović in Kutí. — Globoko proti jugu vidimo zaliv tivatski in Tople; krasno se vidi tudi s te višine neizmerno mogočno morje!

Steza je vsekana v pečevje. Strmo se prostirajo stene navzgóri, na desni strani pa zéva zračén prepad; res ni varno gledati dóli v ziját, sósebnó ako je človek utrujen od hoje! —

Ko se pot vzviša preko 1000 *m*, krene proti severovzhodu. Pred tabo se prikaže krševita glavica Snežnice, ki že meri 1100 *m*. Na vrhu te višine se bliščí cerkvica; ali ni mi znano, v kakóv spomin je zgrajena. Nekoliko na desno stran zrè okó v zaliv morinjski, proti jugu pa se vidi Perast s svojima ostrovoma, in v sivi daljini se vije bela cesta iz Kotora v Črnogoro. Na levi strani se odpira pot v prvo pravo krivošijansko selo Ubli.

Presenečen gleda potovalec to krájino. Gole, divje nakopičene pečine so bregovi; planota, na kateri dajó redke kraške dolinice slabo rast ubogemu krompirju, prostira se pred nogami, in tam v nebó strmíta pleša glava Baštek in zobasti grebén Vela bukva; levo stran préči raztrgano pogorje s pečevitimi panogami, po katerih žalujejo posamezna bukova debla. Tu nahajamo sredi nerednega, suhega zidovja prva krivošijanska stanovališča, kočice, pri katerih nizka slamnata streha čepí na surovem zidu z ozkim vhodom, toda brez óken; lahkó ni misliti, da so te kolibe stanovanje človeku. — Pust je kraj. Po golinah med pečevjem se pasó medle kozé in ovcé; v veliko rjuho zavít pastir sedí kjé na pečini. Srečujejo te samó stare žene, stokajoče pod težkim bremenom! —

Z roba te planjave se vidi selo Ubli v podolgasti, proti iztoku sezajoči dolini, kjer čepé úbožne kočé siromaških stanovnikov, »bajte«, katere more ugledati samó vežbano okó, ker se strehe, kakor bi se bale, potikajo za zidovje. Vsaka hiša je trdnjavica záse, obkoljena s trdnim obzidjem. Sredi doline stojí cerkvica in kipé gole stene nekdanje »oružnice«. »Kozja stèza« se spušča po ostrem kamenji z brega; glavni pot pa se kroži med skalovjem in prepadi povprek pod pečevitimi gredami Ubaljske planine in se plazi po divji soteski navzgóri do 1200 *m* višine. Nad polovico belega dné je treba od morja do te vršine.

Ko obkrožimo Sitnik, predgorje mogočnega Baštaka, krenemo bolj na vzhodno stran; vzprejme nas temna — bukova gošča. Čudimo se tembolj, ker južne strani krševitih gorá nimajo niti sledú o znameniti vegetaciji.

Močna so debela teh bukev. Hostna tlà, iz katerih kipé velikanske skale, preprežena so z zeleno praprotjo in mladim lesom, in skoro nas obhaja spomin na domače severne gošče.

Dolinice s krompirjem se množé; po malih senožetih stojé dišeči senčni plastovi; slamni škopi, katere opažamo tu in tam, značijo nam, da po teh oskromnih njivicah tudi žito izhaja dobro.

Onikraj dolinic se vzdiguje najnemilejše in najpustejše gorovje vsega Krivošija, polno divjih sotesk in strmih prepadov, razpokanih otlin in razjedenih žrel: Ubaljska planina, Vela greda, Bakočevo ždrjelo, Brezovačka planina, in za temi še više gospodarijo: Šubra, Crljena planina, Orjen, Vučji zub in Pazua, vsi 1700—1900 *m* visoki! Na njih se nahajajo velikanske jame, katerih nekatere hranijo vodo, druge pa led in sneg, ki ne skopní nikdar. Iz teh visočín poléti prinašajo sneg v pomorska mesta, in stežka si moreš misliti, po kóliki nevarnosti je došla hladilna snov do mesta, kjer mirno sediš v senci kake murbe, ali pod cvetočimi olejandri srkaš sladoled! —

Iz gošče vodi po ozkih dolinah pot tjà do Graba in do Unirin, kjer nahajamo dôkaj njiv in logov, tudi sadunosno drevje in sléd živinorejstva; samó hišice so vse jednake ubožne kočé; izmed stanovnikov vidiš zgolj starce in starke in le semtertjã kakega otroka! —

Večer je, jasen večer v planinah. Zahajajoče solnce obseva pusti hrbet Golega vrha in ostrozobaste vršine mogočnega Lovčéna. Pogorje pri Crkvicah z dvema kulama resno gleda doli na mlade gošče, kjer počivamo. Veli kabao (kãd, čeber) in Stražnica krijeta senčno

odejo po dolinah. Hladna sapa veje od Orjena, od Vučjega zuba ¹⁾ in od Pazue. Mir polega po okolici.

Iz dolin se vzdiguje na perotih lahne meglice, iz mladih logov se bliža z glasom na jug hitečih ptic, s krasno žarečih pečevitih planin ti priplava — spomin daljne, daljne domovine tvoje! . . .

Od Crkvic na severno stran se prostirajo rodovite poljane, z gostimi logi proti Jankovemu vrhu, s katerega se kaj krasno vidi na ravnico Dragaljsko Dvršino. Dolga je ta ravnina do 5 km, široka od 1300—2500 m; nad morjem leži nekoliko nad 600 m. Nahajajo se lepe šume, plodna polja in zeleni travniki. Proti severnemu koncu, kjer stoji utrjena vojašnica Dragalj, stoji sredi doline cerkev in poslopje župnije krivošijanske. Na poti k Jankovemu vrhu »oružnica«, in dalje na nekoliko vzvišenem prostoru »han«, to je gostilna! Na vzhodu kipé strmi robovi črnogorskih mejnih gorâ Bjeloša in Bukovice, proti zapadu pa se gnetó divje planine górenjega Krivošija — prostrane gošče s temnimi brlogi raznovrstnih divjih živalij.

Prezanimljiv je tudi razgled z Vele (t. j. velike) bukve. Ali težavno je priti na vrh te razkosane góre. Ne ovirajo te samó prevelike plošče in neprehodne stene, nego tudi gosto dračje in mlado bukovje, ki polni vse razpoke. Kjer pa ni drevja, tam leže nasipi ostrega kamnja, nestalne ruševine, ki se po strmih strugah vdirajo po brdu, da ne moreš lahko postajati, še menj pa stopati navzgóri. Često se je treba plaziti po vseh štirih in se vzdigovati od stopinje do stopinje.

Ime »Vela bukva« ni brez vzroka; zakaj severna stran je zelena od bukovja, med katerim nahajaš marsikako lepo deblo. Posebno blizu vrhunca nahajamo jako debela drevesa. Tu stoji še danes velikansko drevó; morda je to »vela bukva«; ali posušila se je in tožno molí gole svoje veje proti nebu.

Mnoge potne srage nam rosé čelo in lice, predno prispemo do vršnih pečin tega veličastnega skalnatega prestola. Skoro vedno v smrtni nevarnosti se pomičemo po ozkem grebénu razsekanih in zobastih plošč; na vsaki stráni zijejo brézdna in grozni prepadi.

Ali kakó velikanski prizor razveselí okó! Če pogledamo proti solnčnemu vzhodu, pozdravljajo nas bližnji vrhunci s trdnjavami in kulami svojimi: Velí vrh, Grkovac górenji in dolnji, Ledenice, Goli vrh, Šanik i. dr., in med vsemi se vijó, kakor tanke niti, bele steze, ki po vsem Krivošiji vežejo trdnjave in posadke med sabo in z Risnjem in Ercegnovim.

¹⁾ »Vučji zub« je trójni mejaš (triplez confinium) med Dalmacijo, Ercegovino in Crnogoro.

Za temi golimi vrhunci se vzdiguje šest, sedem vrst krševitega pogorja, druga za drugo, kakor kulise v gledališči; vsaka dalnejša preseza sprednjo, vse rogljaste, vse gole, in vedno zračnejše, dokler se grebéní zadnje vrste skoro ne morejo ločiti od sinjega nebá: to je Črnagora! Na desni in levi stráni od Lovčéna ugledamo v sivi dalji ostre vrhe in široke glave mogočnega, v svetli zrak kipečéga gorovja: gore so severne Arbanije! — Ako pa se ogledamo na desno stran, daleč, daleč v globini vidimo zalive in zelene bregove bók kotorskih, hiše, vasí, mesta, gradove in trdnjave — razvedene kakor na velikanskem zemljevidu; in za temi se širi v srebrno-sivem svitu nepregledna planota morja jadranskega!

Brez vsake primere je razlika obeh razgledov: na levi stráni od mejne črte, katero si mislimo od stališča našéga čez Kotor, visoke, bledeče vrste golih gorá in čudno očrtanih grebénov, ki strmé kakor otrpli burni valovi druga za drugo — na desni stráni pa neizmerna planjava bliščečéga morja, katero se v sivi dalji spaja z megleno zračino! — Taki prizori se vtisnejo v dušo, da jih ni móči pozabiti, in lahko rečem: Kdor je z Vele bukve ali z Baštéka kdàj, ne bojé se grozečih prepádov, gledal po tem dalnjem okraji, pomnil bode prizor vse svoje žive dni, in počut veličastne višine mu ostane do skrajne starosti! — Naporen je bil pot na Velo bukvo, ali mučnejša je hoja v dolino.

Brezredno so nakopičene skale druga preko druge; široke plošče se vdirajo, kakor bi se hrbtišče gorskega slémena krivilo pod težo in se lomilo. Iz razpok rasó gosti šopki zdaj suhe trave, kar proizvračuje, da noga, ki si išče trdnega stališča, nevarno drsí, in vender je móči plezati samó po razpokah. Osamele lipe, z usnjatim listjem, podobnim leskovini, zelené med zmedenim kamenjem — in kjer se je nabralo nekoliko prstí, razcvita ozkolisti, bledomodri jutranji podlesek (*Colchicum anatolicum*).

Med pečinami se tedaj plazimo od stopinje do stopinje. Dostikrat se moraš s pomočjo skelečih rok spuščati na nižjo ploščo, ki morda še trdna ni! Kjekoli visi na pol vela vejica, primeš se je veselo. — Takó dojdeš z obtolčenimi koléni, s krvavimi rokami in z raztrgano obleko v sotesko, ob kateri se vije pot nizdolu! — Pot? — To ni pot, to ni stéza! Toliko samó se pozná, da hodijo ljudje po tistih kolobarjih, ker je ostrína izpranih kamenov oglašena, in potem pravijo: »Evo ti puta!«

Nekoliko ur se mora človek truditi nizdolu, čez pečine, ob soteski, okolo otlín in po divjih jarkih, da pride dôli na planjavo, s katere vodi pot v Uble. —

Tukaj lahko počijemo med ubožnimi kočami, pod košatim drevsom; ali vode nimajo, kruha nimajo, jajec nimajo, ničesa — in če nismo s seboj prinesli živeža in pitne tekočine, tedaj pa se brzo opajimo, in ajdé! Na nasprotni strani zopet 300 m visoko na drugo planjavo, kjer nas vzprejme znana stèza in nas povéde okolo Snežnice, okolo strmega Radostaka mimo Čezme in Daždarice vode, čez planoto Kamensko, med groznimi pečinami nad Matkovičem — dôli proti Ercegnovemu. Ako dobro hodimo, v šestih, celó v petih urah lahko pozdravimo »zeleni trg« pred gradom, in tedaj smo rešeni vseh nadlog in vsega truda; ali Vele bukve in Baštaka ne bomo pozabili nikdar! —

Utrínki.

Žéjen do vóde hití
Potnik od truda potr,
Znójen dospè do potoka,
Nágne se, pije si — smrt . . .

5.

Tvoja podoba, srcé!
Žéne v ljubezen te up,
Ljubiš, v opojni ljubezni
Piješ nezgode si strup!

Góra žaluje in dol,
Cvet je do cvéta rosá,
Kàdar pred solnce večerno
Zástor mu pade temán,

6.

Davno ostavil zemljó
Mili resnice je svit,
Svetu pa ljúbo je često,
Da mu v temó je zakrit,

Mègla polega se v dol,
Pólja objema, ravní,
Méni ponóčna ta mègla
Slika zavisti se zdí.

7.

Kdáj skozi gósto megló
Svit se pokaže nam čist?
Luči resnice takisto
V dušo ne pušča zavist.

Slepca nikdó ne sramí,
Le pomiluje ga vsak,
Kdor pa miží, da ne vidi,
Njemu recímo — bedák.

8.

Kdor za resnico ne vé,
Temu ne sódi posmeh,
Kdor se odtúja resnici,
Njemu to šteti je v greh.

Gr. Novák.

